

Projektbeskrivelse: *Joakim Skovgaards udsmykning af Viborg Domkirke (arbejdstitel)*

Skovgaard Museet blev grundlagt i 1937 for at hædre Joakim Skovgaard for sin enestående og monumentale udsmykning af Viborg Domkirke fra starten af det 20. århundrede. Skovgaards udsmykning i Viborgs historicistiske domkirke er et hovedværk i dansk kunsthistorie og kan betegnes som Danmarks svar på det Sixtinske Kapel. Den er blevet berømmet, besøgt og beundret af tusindvis af gæster gennem årene, men er kun i begrænset omfang blevet forsket i og publiceret om. Sidstnævnte vil Skovgaard Museet gerne rette op på, og vi søger derfor Augustinus Fonden om støtte til at udgive en forskningsbaseret men formidlingsvenlig bog om Joakim Skovgaards udsmykning af Viborg Domkirke.

Joakim Skovgaards udsmykning af Viborg Domkirke udgør et mangefacetteret grundlag for undersøgelser af problemstillinger i forhold til kirkekunst, historicistisk arkitektur, religiøse billeder, grundtvigianisme og konserveringsmæssige spørgsmål, der forbinder fortid og nutid. Skovgaard Museet ønsker at folde disse facetter ud på en tilgængelig og æstetisk måde og belyse udsmykningens kunstneriske ud-sagn, dens teologiske indhold, dens stilistiske udtryk, dens tekniske udførelse, dens arkitektoniske ramme, og dens kritiske reception. Skovgaard Museet har derfor samlet en kreds af specialiserede og højt kvalificerede fagfolk, der vil bidrage til dette tværfaglige forsknings- og formidlingsprojekt.

Baggrund

Viborg Domkirke blev færdiggjort i 1876 efter den ældre domkirke var blevet revet ned. I 1895 fik Joakim Skovgaard (1856-1933) til opgave at udsmykke den. Mellem 1901-06 og 1912-13 udførte han én af verdens største kirkeudsmykninger på domkirkens vægge, hvælv og loft. Skovgaards udsmykning blev udråbt til at være et særligt grundtvigiansk udtryk for moderne religiøs kunst samtidig med, at den var inspireret af ældre kunst og del af en historiserende tendens. I 1937 blev Skovgaard Museet oprettet for at hædre Joakim Skovgaard for at have beriget Viborg med dette kunstneriske hovedværk.

Det er begrænset, hvad der er skabt af forskning og formidling om udsmykningen. Derfor ønsker Skovgaard Museet at realisere et tværfagligt projekt, der skal skabe og tilgængeliggøre ny viden om Skovgaards udsmykning og dens kirkelige og kulturelle kontekst. Projektet er aktualiseret af, at Viborg Kommune arbejder med udviklingsprojektet ”Domkirke kvarteret”, der skal styrke oplevelsen af Viborgs historiske midte, som omfatter Viborg Domkirke, Viborg Museum og Skovgaard Museet. Som led i en flytning og gentænkning af de to museer skal deres roller og formidling nytænkes. Derfor vil et tværfagligt projekt som dette, der skabes i samarbejde mellem lokale aktører såvel som førende nationale forskere på området, tilføre et værdifuldt kvalitetsløft både forsknings- og formidlingsmæssigt. Derudover

har Nationalmuseet netop færdiggjort en konservering af Skovgaards fresker, støttet af Augustinus Fonden, der har tilvejebragt ny viden om udsmykningen.

Den eksisterende forskning og formidling

Der findes kun få publikationer om Skovgaards udsmykning og Viborg Domkirke. Størstedelen af den eksisterende litteratur er udgivelser af ældre dato. Fra Georg Saxilds artikel i tidsskriftet *Tilskueren* i 1906 og Joakim Skovgaards egen artikel fra 1907, over kunsthistorikerne Karl Madsen og Theodor Oppermanns udgivelser med fotografisk dokumentation af udsmykningen fra hhv. 1909 og 1916, til de vejledninger, der blev udgivet i 1949 og 1961, og som i dag er erstattet af arkæolog Jens Vellefs *Joakim Skovgaards fresco-malerier i Viborg Domkirke* fra 1987. Det seneste forsøg på at udgive et større værk på dansk om Viborg Domkirke fandt sted i 1974, da Skovgaard Museets daværende leder Harald Ditzel påbegyndte et festskrift i anledning af domkirkens 100-års-dag i 1976. I 1975 blev projektet imidlertid – sandsynligvis på grund af dets polemiske tone – afvist af menighedsrådet og skrinlagt. Bogen blev aldrig udgivet. Ditzels eget bidrag om domkirkens bygningshistorie, der er bevaret i få eksemplarer, er beundringsværdigt gennemforsket, men teksten er også karakteriseret ved en sproglig tørhed og et krævende detaljefokus, som vi med den nye udgivelse meget bevidst vil undgå. Den nyeste forskning i Skovgaards udsmykning er slet ikke på dansk, men tysk: I 2001 udgav kunsthistorikeren Martina Kral sin doktorafhandling *Die Fresken Joakim Skovgaards im Dom zu Viborg*. Der er tale om en klassisk forskningspublikation, der henvender sig til et smalt publikum, men bogen er forbilledlig på den måde, at den forsøger at samle trådene og skrive en sammenhængende historie om domkirken. I 2006 udgav Skovgaard Museet bogen *Joakim Skovgaard*, der gav en bred præsentation af Skovgaard som kunstner, men som har været udsolgt siden 2010. Domkirkeområdets historie mere overordnet var i 2017 genstand for Viborg Museums forskningsantologi *Domkirkekvartret i Viborg* (red. L. Agersnap Larsen).

I forhold til formidling lancerede Skovgaard Museet i 2008 et digitalt undervisningsforløb, ”Hvad er meningen?”, om Skovgaards udsmykning målrettet konfirmander og skoleelever, der benyttes af ca. 1500 unge hvert år. I 2015 udviklede Skovgaard Museet en digital guide om Skovgaards udsmykning og kirken i form af en app til iPad, ”Den digitale domkirke”, som kan bruges af de ca. 150.000 gæster, der hvert år besøger domkirken. I 2016 skabte Skovgaard Museet et digitalt formidlingsrum på museet om Skovgaards udsmykningsarbejde, ”Joakim Skovgaards værksted”. I forbindelse med Nationalmuseets netop overståede konservering af Skovgaards fresker var der et stort ønske fra konservatorerne om at formidle deres arbejde og en stor interesse for besøg på stilladserne, som dog måtte aflyses på grund af corona.

Det kan således konstateres, at der er en udbredt interesse for Skovgaards udsmykning, men at der er et behov for ny tværfaglig forskning, der kan supplere og ikke mindst opdatere den ældre forskning på området. Der er samtidig brug for en formidling af denne forskning, der har et andet format og en anden tidshorisont end de digitale tilbud, der kan opleves på stedet. En fysisk publikation giver både mulighed for en længere levetid og en anden distribution og udbredelse.

Partnere

Skovgaard Museet er landets mindste statsanerkendte museum og har en kunsthistorisk fagekspertise om Joakim Skovgaard og Viborg Domkirke. Derfor ønsker museet at gennemføre projektet i et partnerskab med andre institutioner og udvalgte eksperter fra andre fagområder. Projektet skal ledes af Skovgaard Museet, men realiseres i samarbejde med Viborg Museum, Nationalmuseet og Aarhus Universitet. Skovgaard Museets ansvarsområde som statsanerkendt kunstmuseum er funderet på Skovgaards udsmykning, hvorfor det at skabe ny forskning i og formidling af udsmykningen er centralt forankret i museets strategi. Viborg Museums forskningsstrategi har Viborgs domkirkekvarter og særligt Viborg Domkirke som et centralt omdrejningspunkt. Projektet ligger samtidig i kernen af Viborg Museums formidlingsstrategi, der ønsker at formidle Danmarkshistorien, som den har udfoldet sig i Viborg ved kirkemagt, kongemagt og retsvæsen. Nationalmuseet har det nationale forskningsansvar for landets kirker og har netop gennemført en stor restaurering af malerierne i Viborg Domkirke, hvorfor museet ønsker at deltage i et tværvideenskabeligt forskningsprojekt om udsmykningen. Aarhus Universitet har fagfolk, der kan bidrage med et teologisk og religionsvidenskabeligt perspektiv på Skovgaards motiver. Se oversigten over bogens kapitler for en introduktion af bogens forfattere.

Forskningen vil således blive udført af fageksperter fra både museer og universitet. Den tværfaglige sammensætning af projektgruppen vil sikre muligheden for at skabe ny viden om Joakim Skovgaards udsmykning og Viborg Domkirke og samle denne viden i en udgivelse, der har ambition om at blive den autoritative udgivelse om dette hovedværk i dansk kirkekunst. Antologiformen er valgt, for at forskerne kan belyse et udvalgt emne fra deres respektive faglige vinkler, og så bogens artikler tilsammen kommer hele vejen rundt om udsmykningen. Antologien ønskes udgivet i samarbejde med et forlag så som Aarhus Universitetsforlag eller Strandberg Publishing for at sikre en bredere distribution af bogen.

Formål

Formålet med projektet er at skabe en ny forståelse for Skovgaards udsmykning af Viborg Domkirke og en større anerkendelse af dens betydning. Dette skal ske ved at folde en tværfaglig ramme ud i form af en forskningsbaseret antologi, som skaber ny viden og nye perspektiver, men som præsenteres i et

tilgængeligt sprog og en formidlingsvenlig form som en smuk og gennemillustreret udgivelse. Forskernes forskellige faglige baggrunde (kunsthistorie, historie, arkæologi, teologi, og religionsvidenskab) vil resultere i artikler, der belyser forskellige vinkler på udsmykningen fra dens arkitektoniske rammer til den reception, som udsmykningen har modtaget efterfølgende.

Projektet vil således skabe ny viden gennem forskningen, og denne viden vil blive udbredt dels gennem udgivelsen, dels gennem forskningens implementering i Skovgaard Museets og Viborg Museums formidling i den kommende realisering af Domkirkekvarteret. Det vil også være til glæde for den store gruppe af guider under Viborg Museum, der laver mange årlige rundvisninger i domkirken. Det forventes også, at bogen vil have en stor udbredelse dels gennem en national distribution gennem forlaget, dels gennem salg i domkirken og på museerne, dels som en repræsentativ gave, som både Viborg Stift og Viborg Kommune kan forære til udvalgte gæster. For at gøre denne viden tilgængelig uden for landets grænser og for de mange udenlandske turister, der besøger domkirken, udgives bogen også i en engelsksproget udgave.

I dag, over 100 år efter Joakim Skovgaard skabte sin monumentale udsmykning i Viborg Domkirke, fortjener den at blive belyst af kyndige øjne, der kan sikre en ny anerkendelse af, at Skovgaards udsmykning ikke blot er et lokalt kunstværk i en jysk provinsby, men i sandhed et hovedværk ikke ulig det Sixtinske Kapel, og et værk, der kan gøre os klogere på spørgsmål i forhold til kunst, arkitektur, religion og konservering. Skovgaard Museet håber derfor, at Augustinus Fonden vil finde dette tværfaglige forsknings- og formidlingsprojekt støtteværdigt.

Tidsplan

Forår 2021	Projektstart, forfattere samles til planlægnings- og afklaringsmøde
Forår-sommer 2021	Artikler skrives
Efterår 2021	Artikler redigeres og fagfællebedømmes, forfattere samles til redaktionsmøde
Vinter 2021	Artikler korrekturlæses, oversættes til engelsk, billedmateriale bestilles
Vinter-forår 2022	Layout og tryk af bog på dansk og engelsk
Forår 2022	Bog udgives, markedsføres og distribueres

Oversigt over bogens indhold:

Forord (3 sider)

Af Anne-Mette Villumsen

Fra kirke til kulisse. Restaureringen af Viborg Domkirke (12 sider)

Af Thomas Bertelsen

Joakim Skovgaards udsmykning af Viborg Domkirke – et Gesamtkunstwerk (20 sider)

Af Ulla Kjær og Poul Grinder-Hansen

Eftertidens modtagelse af Joakim Skovgaards udsmykning (10 sider)

Af Ulla Kjær

Joakim Skovgaards kunstneriske selvførelse (10 sider)

Af Poul Grinder-Hansen

Da Aage blev til Adam. Joakim Skovgaards lokale modeller (10 sider)

Af Majken Høgh Olsen

Joakim Skovgaards freskotechnik i Viborg Domkirke (10 sider)

Af Ida Haslund

Restaureringerne af Skovgaards fresker (15 sider)

Af Birgitte Faurhøj Olsen

Relikvier og antikviteter. Det historiske inventar i en historicistisk domkirke (10 sider)

Af Jesper Hjerminde

Joakim Skovgaard: Malerkunstens Grundtvig (10 sider)

Af Carsten Bach-Nielsen

Med Farver kan man ingen Kristus male. Joakim Skovgaard og Grundtvigs farver (10 sider)

Af Katrine Frøkjær Baunvig

Fresker og forkyndelse (5 sider)

Af Henrik Stubkjær

Navneregister

I alt ca. 250 sider inkl. illustrationer

Introduktion til bogens kapitler og forfattere:

Fra kirke til kulisse. Restaureringen af Viborg Domkirke af Thomas Bertelsen

Hvad er det for en kirke, som Joakim Skovgaard udsmykkede? Den hårdhændede restaurering af Viborg Domkirke fra 1863-1876, der medførte, at størsteparten af den middelalderlige bygning blev nedrevet og genopført, blev hurtigt udsat for voldsom kritik. Projektet er både blevet kaldt 'en rekonstrueret form uden autenticitet og nerve' og 'en hul fantasi om fortidens middelalderlige storhed', men fra et nutidigt standpunkt må kritikken opblødes. Viborg Domkirke er et storladent monument over de bygningskulturelle strømninger, der prægede Danmark og store dele af Europa i anden del af 1800-tallet.

Thomas Bertelsen (f. 1972) er ph.d. i Middelalder- og Renæssancearkæologi fra Aarhus Universitet 2007. Redaktør ved Danmarks Kirker på Nationalmuseet fra 2007-2020. Fra 2020 arkitekturhistoriker hos Scheving & Bertelsen Arkitekter.

Joakim Skovgaards udsmykning af Viborg Domkirke – et Gesamtkunstwerk af Ulla Kjær og Poul Grinder-Hansen

Hvordan gik det til, at Joakim Skovgaard fik opgaven med at udsmykke Viborg Domkirke, og hvordan forløb arbejdet? Fra han som ung bidrog til den første udsmykning af Viborg Domkirke i 1870'erne, over at han i 1895 fik opgaven, til han i 1913 afsluttede sin udsmykning, der udover fresker også omfatter lamper, glasmosaikker og en loftsudsmykning, og derfor kan kaldes et *Gesamtkunstwerk*.

Ulla Kjær (f. 1958) er dr.phil. i kunsthistorie fra Københavns Universitet 2010 og magister i kunsthistorie fra Københavns Universitet 1988. Museumsinspektør på Nationalmuseet siden 1999 og seniorforsker samme sted siden 2004.

Poul Grinder-Hansen (f. 1956) er cand.mag. i historie fra Københavns Universitet og middelalderarkæologi fra Aarhus Universitet 1986. Museumsinspektør på Nationalmuseet siden 1988 og seniorforsker samme sted siden 2001.

Eftertidens modtagelse af Joakim Skovgaards udsmykning af Ulla Kjær

Da Joakim Skovgaard blev valgt til at udsmykke Viborg Domkirke, havde han allerede oplevet, at hans kunst kunne vække stærke meninger både for og imod hos samtidens kunstnere og kunstkritikere.

Hvordan Joakim Skovgaards monumentale og banebrydende værk blev modtaget, både i samtiden og efterfølgende, har aldrig været systematisk undersøgt. Artiklen baseres på udgivet kritik, kunstnerbreve etc. og kommer også ind på, hvorfor udsmykningen vakte en positiv eller negativ interesse: var den for moderne, for gammeldags, for dansk, for udansk, for kristen – osv.

Joakim Skovgaards kunstneriske selvforståelse af Poul Grinder-Hansen

Skovgaard var af natur ikke en mand, der elskede rampelyset og promoverede sig selv i offentligheden. Men han var en reflekteret og bevidst kunstner, som gerne ytrede sig om sin kunst og om sine bestræbelser, ikke mindst i en righoldig og velskrevet brevvæksling med sin kunstnerisk begavede familie, med andre kunstneriske venner, højskolemænd og teologer. I forholdsvis få, men centrale publikationer og i sjældne interviews i dagspressen fik han også lejlighed til at udtrykke for en større offentlighed, hvordan han så på sig selv som kunstner i forhold til både dansk og europæisk kunst.

Da Aage blev til Adam. Joakim Skovgaards lokale modeller af Majken Høgh Olsen

Joakim Skovgaard brugte en række viborgensere som modeller for figurerne i domkirken. Fra Skovgaards skitsebøger og regnskabsbøger kan man identificere mange af modellerne, fx Aage Munksgaard, der var leder af byens biograf og stod nøgenmodel til Adam. Kreditforeningsmanden i Viborg stod model til englens i kuplerne over korsskæringen, en rolle, der gav ham øgenavnet ”Englemadsen” i byen. Artiklen undersøger modellernes historie og deres beretninger, der belyser Joakim Skovgaard som kunstner samt hans arbejdsproces.

Majken Høgh Olsen (f. 1974) er mag.art. i kunsthistorie fra Aarhus Universitet 2006. Skrev speciale om kirkearkitekturs samspil med freskokunst og konferensopgave om kirkebevaring, hvor hun undersøgte Viborg Domkirkes historie. Hun er tidligere museumsinspektør på Skovgaard Museet og var i 2010 med til at registrere Joakim Skovgaards kartoner til freskerne i domkirken.

Joakim Skovgaards freskotechnik i Viborg Domkirke af Ida Haslund

Skovgaards forberedelser til og udførelse af freskerne i Viborg Domkirke har været et enormt og krævende arbejde. Selve processen bag freskerne er imidlertid aldrig blevet dybdegående undersøgt. I betragtning af udsmykningens status som fyrtårn blandt 1900-tallets vægmalerier har Skovgaards fresker endnu ikke fået den bevågenhed og anerkendelse, de rettelig fortjener. Artiklen undersøger og dokumenterer den freskotechnik, som Joakim Skovgaard har anvendt i Viborg Domkirke.

Ida Haslund (f. 1963) cand.scient.cons. fra Det Kgl. Danske Kunstakademis Konservatorskole i 2011 og konserveringstekniker fra samme sted 1992. Konserveringstekniker ved Nationalmuseet siden 1995 og konservator samme sted siden 2011.

Restaureringerne af Joakim Skovgaards fresker af Birgitte Faurhøj Olsen

Siden færdiggørelsen af Joakim Skovgaards fresker i 1906 har der været en række tekniske problemer med malerierne. De har derfor været genstand for flere større og mindre istandsættelser gennem årene.

Allerede i 1913 blev maleriet ”Indbydelse til det store gæstebud” nedtaget og malet på ny. Den oprindelige freske blev siden overført til Christianskirken på Færøerne. Dele af freskerne i Domkirken er blevet istandsat i 1940'erne, 1960'erne, 1990'erne, og i 2020 blev der for første gang udført en istandsættelse af samtlige 2000 kvadratmeter fresker. Artiklen gennemgår de behandlinger, som er gennemført, og gør rede for de problemer og udfordringer, der har været årsag til de enkelte istandsættelser.

Birgitte Faurhøj Olsen (f. 1963) har bifag i kunsthistorie ved Københavns Universitet i 1989 og er konserveringstekniker fra Det Kgl. Danske Kunstakademis Konservatorskole i 1992. Ansat ved Nationalmuseet siden 2000. Hun var med til at restaurere freskerne i Viborg Domkirke i 1997 og har været sagsansvarlig for restaureringen i 2020.

Relikvier og antikviteter. Det historiske inventar i en historicistisk domkirke af Jesper Hjerminde
Viborg Domkirke er et stramt komponeret kirkerum i granit, tænkt i de ”rene arkitekturs idealer”. Dog blev den nye domkirke tilført ældre inventar, måske i et forsøg på at tilføre den en historisk ånd. Hvad er det for noget inventar, man i dag kan opleve i domkirken, og hvordan fandt det sin plads der?

Jesper Hjerminde (f. 1956) er cand.mag. i middelalderarkæologi med forhistorisk arkæologi som bifag. Museumsinspektør på Viborg Museum siden 1994. Bidrog til bogen ”Domkirkekvarteret” fra 2017 om dagliglivet omkring Viborg Domkirke frem til 1726.

Joakim Skovgaard: Malerkunstens Grundtvig af Carsten Bach-Nielsen

Siden slutningen af 1800-tallet har man kaldt Joakim Skovgaard for malerkunstens Grundtvig. Men i hvilken forstand kommer Skovgaards grundtvigianisme til udtryk i det største samlede kirkelige udsmykningsarbejde i nyere tid? Det billedsprog, som Skovgaard benytter sig af, er tilsyneladende bibelsk, men udvalget af de enkelte historier og hans tolkning af dem i det samlede program er markant påvirket af en grundtvigsk kristendomsforståelse og er mere end en direkte omsætning af Bibelen i billeder. Ikke blot forholder Skovgaard sig frit til Bibelen, men han opfatter hele dekorationen som en samlet fortælling fra menneskets skabelse til verdens fuldendelse. Dermed leverer dekorationen i Viborg et grundtvigsk statement inden for den teologiske ramme, der benævnes frelseshistorie.

Carsten Bach-Nielsen (f. 1955) lic.theol. Lektor i kirkehistorie ved Aarhus Universitet. Har tidligere skrevet om Joakim Skovgaard, Niels Skovgaard og Johan Thomas Skovgaard. Bidrog til bogen ”Domkirkekvarteret” fra 2017 om Viborg Domkirkes historie.

Med Farver kan man ingen Christus male. Joakim Skovgaard og Grundtvigs farver af Katrine Frøkjær Baunvig

”Med Farver kan man ingen Christus male”, skrev N.F.S. Grundtvig i sit ”Kiærminde-Blad” fra 1818 til

vennen B.S. Ingemann. Ikke desto mindre er det netop farverne i Grundtvigs sprogbilleder af Kristus og andre bibelfigurer, der inviterer til en ny undersøgelse af forholdet mellem Joakim Skovgaard og den grundtvigske arv. Artiklen udforsker Grundtvigs billedstærke, farvemættede og fortælleglade lyrik, der revitaliserede forestillinger og fortællinger fra hele det kirkehistoriske bagkatalog. Den kortlægger farvebrugen i Grundtvigs lyriske fremstillinger af de figurer, som grundtvigianeren Joakim Skovgaard gjorde brug af i sine bibelmotiver i Viborg Domkirke.

Katrine Frøkjær Baunvig (f. 1983) forsker med digitale redskaber og metoder i N.F.S. Grundtvig og religiøsitet i 1800-tallet; hun er ph.d. i religionsvidenskab fra Aarhus Universitet 2013, lektor og leder af Center fra Grundtvigforskning siden 2018.

Fresker og forkyndelse af Henrik Stubkjær

Joakim Skovgaards fresker er ikke blot billeder, de udgør også rammen om ritualerne og de kirkelige handlinger i domkirken. Hvordan er samspillet mellem freskerne og forkyndelsen, og hvad betyder billedernes samspil med det religiøse, rituelle rum?

Henrik Stubkjær (f. 1961) er cand.theol. og har været biskop over Viborg Stift siden 2014.